Otisk ze II. roč. Slovanského Přehledu.

ADOLF ČERNÝ:

K OTÁZCE SHODY RUSKO-POLSKÉ.

Místo odpovědi

na otevřený list prof. M. Zdziechowského.

V PRAZE.

TISKEM F. ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM

1900.

Otisk ze II. roč. Slovanského Přehledu

ADOLF ČERNÝ:

K OTÁZCE SHODY RUSKO-POLSKÉ.

Místo odpovědi

na otevřený list prof. M. Zdziechowského.

V PRAZE.

TISKEM F. ŠIMÁČKA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

1900.

C. R. BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS

Boris Čičerin.

Na počátku tohoto ročníku, ve druhém čísle vytištěn byl otevřený list prof. M. Zdziechowského, týkající se této otázky. Byl to hlas vážný, proniknutý citem spravedlnosti, vycházející od učence a slovanofila (jak sebe sama nazývá), požívajícího úcty a vážnosti v celém Slovanstvě a zejména u obou národů, jejichž spor jest nejpalčivější otázkou slovanskou a jejichž shody, upřímné a poctivé shody, si všichni přejeme. Očekávali jsme, že vážný tento hlas vzbudí pozornost netoliko u nás, ale hlavně také v Rusku — poněvadž netýkal se pouze názorů, panujících o věci u nás, ale nepřímo mluvil také k srdcím ruským. Nestalo se, co jsme očekávali; upřímný hlas prof. Zdziechowského stihl týž osud, jako stihá všecky hlasy, které se v této otázce na prospěch shody pozdvihují. Nevytáhnou-li se proti nim houfnice šovinistického tisku, pak se pomíjejí mlčením. Jedinou snad výjimku v té věci činí vážným způsobem vedená polemika o té otázce, provedená r. 1891 v pražském »Čase«. Po této polemice ozvaly se později hlasy velmi vážné se strany polské i ruské — ale také zůstaly celkem bez ohlasu. Uvádím zejména brošurku M. Ursina (M. Zdziechowského) »Религіозно-политическіе идеалы польскаго общества«, vydanou roku 1896 v Lipsku s památnou předmluvou Lva N. Tolstého, dále článek W. Karowského »Etyka polityczna w Rosyi« (v »Przeglądu Polském«), o němž jsme v I. roč. referovali a jenž vyšel (v Praze) též v ruském překladě pod názvem »Политическая нравственность въ Россіи«.

Vážností svou k dopisu Tolstého (uveřejněnému v předmluvě k brošurce Ursinově) a k staršímu dílu Vladimíra Solovjeva »Національный вопросъ въ Россіи« (jehož třetí vydání vyšlo v Petrohradě r. 1891) — pojí se hlas znamenitého právníka a filosofa ruského, Borisa Čičerina[1]), ve třetím díle jeho hluboce vědeckého díla »Kurs státní nauky« (Курсъ государственной науки. III. Политика).

Vážný tento hlas nezůstal přece bez ohlasu. Nevšímli si ho sice u nás ti, kteří jinak se zálibou zaznamenávají vše, co by mohlo při-

[1]) Viz, co o něm bylo psáno v I. roč Slovanského Přehledu na str. 447 až 449 a v otevřeném listě prof. Zdziechowského v tomto ročníku.

spěti (byť cestou nepravdy) ke snížení sympathií pro spravedlivou věc polskou v palčivé otázce rusko-polské — ale došel ohlasu v Rusku i Polsku. Ohlasem jeho v Polsku právě jest třetí kapitola článku W. Karowského, v Rusku pak otevřené listy N. K. Rennenkampfa, uveřejněné svého času v »Kijevljanině«. Na tyto otevřené listy (které se kromě polské týkaly také otázky židovské v Rusku) odpověděl Boris Čičerin samostatnou brošurkou, vytištěnou loňského roku v Berlíně pod názvem »Польскій и еврейскій вопросы. Отвѣтъ на открытыя письма Н. К. Ренненкампфа.«[2])

Nevím, z kterého jiného spisu toho druhu bych měl větší a čistší radost, než z této knížky spravedlivého Rusa; není pro mne věru bez významu, že právě on se připojuje v té věci ke hlasu velikého myslitele Tolstého. Je to knížka pro mne radostná nejen se stanoviska slovanofilského, ale hlavně se stanoviska čistého křesťanství, které se mi kryje s čistou lidskostí. Ruský myslitel při vší chladné reálnosti úsudků a pojímání skutečných okolností přibližuje se v ní k samým ideálům křesťanství a lidskosti, črtaje s posvátným klidem spravedlivého velká obvinění svých rodáků i slavná slova napomenutí a volání po odčinění křivd. Kladu na to důraz, že při vší evangelické čistotě názorů nemluví tu pouhý blouznivý idealista, nýbrž přísný učenec, nejen hluboký filosof, ale i chladný právník, jenž jest vynikající kapacitou ve svém oboru.

Nuže slyšme, jak soudí o sporné (pro lidi spravedlivé ovšem nikoli sporné) a palčivé otázce slovanské spravedlivý Rus, nezaslepený ani národnostně-politickým, aniž nábožensko-politickým šovinismem.

S jakou střízlivostí člověka, počítajícího s okolnostmi, přistupuje Čičerin k své odpovědi, ukazují tato slova, jimiž objasňuje svoje přesvědčení o možnosti nějakého praktického výsledku svého vystoupení:

». . . Výměna myšlenek v té příčině mezi vzdělanými a nestrannými lidmi nemůže být bez prospěchu. Praktického výsledku od toho ovšem neočekávám. Nejen že my oba nejsme vyzváni řešiti ty otázky, ale v praxi vlastně vůbec nejsou postaveny, a řešení jich ve smyslu spravedlnosti v přítomné chvíli není než prázdnou tužbou, o níž lidé praktičtí ani se nepustí do diskusse. Nicméně však posouzení jich právě s tohoto hlediska může, byť jen v malé míře, přispěti k objasnění mravních a politických pojmů v ruské společnosti . . .«

Přistupuje na to k polské otázce, vyslovuje na počátku potěšení, že ve skutečnosti, ač proti němu polemisuje, se Rennenkampf připojuje vlastně k jeho, Čičerinovým názorům. Těší se z toho, že Rennenkampf správně připomíná, jak zcela jinak v dřívějších dobách pohlíželo se v ruské společnosti na Poláky a jejich osud, než nyní.

»Pamatuji ze svého dětství, že v Tambově žil vypovězený Polák, a tambovská společnost nejen že se ho nestranila, nýbrž naopak přiči-

[2]) Autor přičiňuje na počátku své odpovědi, psané rovněž ve formě listu, tuto poznámku: „Za stávajících poměrů ruského tisku nemohla tato stať vyjíti v ruských novinách. Různé okolnosti zdržely její objevení — bohužel, autor otevřených listů nedávno zemřel. Avšak poněvadž myšlenky jím vyslovené zůstanou ve své síle, tisknu odpověď tak, jak byla napsána před rokem.“

ňovala se vším způsobem ulehčiti mu hořký jeho los. V mnohých domech byl přijímán jako svůj člověk. Nikdy jsem neslýchal, že by slovo Polák bylo pronášeno s nejmenším odstínem nepřízně. Avšak od těch dob se mnoho změnilo. Z části to zavinilo nerozumné povstání r. 1863, z části však, třeba říci, snížení mravní úrovně vlasteneckého citu v ruské společnosti.«

Zastavuji se při těch slovech. Starší vlastenci čeští mohli by podobně se vysloviti o změně našeho pohlížení na věci polsko-ruské. Nedávno, při vzpomínce na zvěčnělého Tonnera, byla v našem listě příležitost připomenouti tuto okolnost. Nejsem pamětníkem dob, kdy Národní Listy přinášely nadšené články pro polské povstalce, kdy u nás bylo všeobecné nadšení pro Poláky, kdy se soucitem byli u nás přijímání internovaní Poláci, podobně jako za dětství Čičerinova přijímali v Tambově se soucitem polského vyhnance; v těch dobách teprve jsem vstoupil do života na této zemi. Ale ještě za svého útlého dětství cítil jsem oddech oněch dob z vypravování otcova, tak že se mi zdá, jako bych býval skutečně viděl typické postavy polských povstalců, internovaných v Hradci Králové. A jak se věci mají u nás v době nynější? Smutno o tom pomyslet člověku, který hledá pravdy, práva a spravedlnosti — a věru stydno o tom pomyslet Čechu, který také pro sebe, pro svou vlast a národ hledá pravdy, práva a spravedlnosti — ale vidí, že týmiž ústy, jimiž se po těch svatých věcech pro nás volá, zapírají se tytéž svaté věci, týkají-li se těch, pro něž jsme před třiceti a několika lety horovali.

Vysvětlení tohoto neblahého převratu pojímání spravedlnosti v Rusku — které však doslova můžeme applikovati i na poměry naše — podává Čičerin sám slovy:

»Vlastenectví bývá dvojího druhu. Jedno usiluje o pozdvižení společnosti na vyšší stupeň rozumového a mravního rozvoje, jaký jest jen dostižitelný současnému člověčenstvu... Druhé vlastenectví naproti tomu jest všecko proniknuto *klaněním se vnější síle*; všecka jeho snažení směřují k pokoření celého okolí, k zadávení všeho samostatného ruchu a ke snaze, vložiti na všecko jednostejné jařmo, které se zdá býti výrazem národního ducha.«

Jsou to velká, silná slova, která zase můžeme beze všeho nejen obrátiti na naše poměry, ale která platí o nás měrou kubicky sesílenou, poněvadž jsme v kubickém poměru slabší než Rusové, kteří ústy Čičerinovými sami o sobě toto říkají. Myšlenka o vlastenectví dvojího druhu u nás jest velmi vděčná a dala by se rozvésti ne v článku, ale v tlusté knize. Zůstavuji to našim listům ryze politickým — pokud nenáležejí k přívržencům onoho Čičerinem naznačeného druhého druhu vlastenectví. Vybírám zde pouze slova »klanění se vnější síle«, kteráž jako výčitka nepravému vlastenectví úplně přiléhají k mému názoru na slovanství, vlastenectví a mravnost. Toto stanovisko Čičerinovo jest i stanoviskem Slovanského Přehledu od jeho založení (— a jest i stanoviskem Slovanského Přehledu dávno před jeho založením, pokud Slovanský Přehled jest výrazem mé bytosti,

mého slovanství a vůbec mého názoru na mravnost a cíle Slovanstva a člověčenstva —): ne před vnější, brutální silou hmotnou padáme na tvář, ale klaníme se před silou ducha (lépe řečeno, chceme kráčeti v jejích šlépějích); nekoříme se ruské vládě, pokud jest na nedobrých cestách, ale koříme se duševnímu Rusku, koříme se Pisemským, Turgeněvům, Dostojevským, Tolstým, Čičerinům, Solovjevům, Čechovům, Gorkým a všem jejich předchůdcům a následovníkům, kteří bojovali a budou bojovati za svobodu pravdy, práva a spravedlnosti, za svobodu myšlení a svědomí . . .

Avšak vraťme se zase k Čičerinovi.

Rozděliv takto vlastenectví na dva druhy, pronáší přímo tuto obžalobu ruské společnosti:

»Ruská společnost, a to i ve vzdělaných vrstvách, s řídkými výjimkami následovala tento (druhý) směr.«

Tím radostněji pak vítá »ruského člověka, který, stoje na žádoucí mravní výši, projevuje svůj souhlas názorům, založeným na požadavcích spravedlnosti a na vážnosti k druhým.«

Na to píše krásná slova:

»Avšak jestliže my, povzbuzeni mravním citem, chceme podati ruku bratru, padnuvšímu našimi údery, myslím, že musíme to učiniti ne s pokořováním, ale s láskou, pamětlivi evangelického výroku: Vyjmi prve břevno z oka svého, a potom teprve vyjímej mrvu bratra.«

Po těchto čistých slovech, hodných samého Tolstého, přistupuje teprve k vlastní odpovědi.

Rennenkampf odporoval správnému tvrzení Čičerinovu, že rozbor Polsky stal se za úplného pokoje, bez nejmenší příčiny. Dle Rennenkampfa Polska tehdy nepředstavovala mír, ale neustálou anarchii, nebezpečnou sousedům (!), kteří byli přinuceni položiti tomu mez v zájmu sebeobrany (!!).

Na to odpovídá Čičerin: »Historické dokumenty praví nám však něco jiného. My přímo víme, že ona anarchie, která prý byla nebezpečna sousedům, naopak byla jimi všemi prostředky udržována, poněvadž byla pramenem slabosti Polsky a nedovolovala jí postaviti se na vlastní nohy. Bedřich Veliký a Kateřina II. uzavírali spolu tajné úmluvy, v nichž se zavazovali chrániti zvláště ‚liberum veto‘, kteréž bylo kořenem všeho zla . . . Když však Poláci konečně se rozhodli dáti sobě řády, které jim zajišťovaly poněkud snesitelný stav věcí [3]) bylo Polsko za takovýto přestupek rozděleno a přestalo trvati . . .«

Dále ukazuje, jak užila Kateřina ve svůj prospěch otázky dissidentů, kterou obrací na nynější poměry ruské »věrotěrpimosti.« Což — táže se — kdyby katolíci a protestanti žádali od nás zrušení rozličných utiskovacích opatření proti unitům a štundistům? Kateřina však šla mnohem dále, užívajíc otázky dissidentské farisejsky k zasahování v politická práva polská, k tříštění dosti již rozdrobených sil polských.

Rozdělení Polsky charakterisuje lapidárně a pravdivě takto: »Ka-

---

[3]) **Míní se výsledek sněmu čtyřletého, konstituce třetího máje.**

teřina II. vedla úspěšnou vojnu s Tureckem, a Prusko i Rakousko patřily na to se strachem a závistí: bály se, že Rusko příliš sesílí, zatím co ony zůstanou při svých dřívějších územích. Tehdáž Bedřichu II. přišla do hlavy šťastná myšlenka navrhnouti Kateřině, aby místo nabytků v Turecku vzalo si hezký kus Polsky, při čemž i sousedé mohli by se účastniti. Kateřina souhlasila, poněvadž jinak bylo by jí činiti s intrikami mocných soupeřů, a v Polsku, po jejím vlastním vyjádření, bylo třeba jen se nahnouti a vzíti vše, co chceš; turecké pak oblasti tak jako tak by jí neušly. Německé panegyriky Bedřicha Velikého nazývají to s jeho strany mistrovským kouskem prvního řádu (ein Meisterstück ersten Ranges). A skutečně, s čistě politického hlediska nelze to neuznati: přisvojiti si cizí území bez prolití kapky krve a beze ztráty jediného groše peněz, k tomu je zapotřebí genialní chytrosti. Avšak s hlediska mravního takové mistrovské kousky nebývají schvalovány ani politiky. Ne nějaký lehkomyslný liberál, nýbrž jeden z nejušlechtilejších státníků pruských, baron Stein, nazval rozdělení Polska odporným politickým zločinem (ein abscheuliches politisches Verbrechen).«

Rennenkampf namítal — co se často namítává i u nás se strany ospravedlňovatelů rozdělení Polska —, že Rusko mělo s Polskem staré účty, poněvadž toto drželo také původně ruské oblasti, které byly svého času od Ruska odtrženy litevskými dobyvateli a kterých Rusko snažilo se zpět nabyti. »Není sporu,« odpovídá na to Čičerin, »že mohlo býti úkolem ruské politiky získání území, obývaných ruským plemenem. A l e a n i v p o l i t i c e c í l n e o s p r a v e d l ň u j e p r o s t ř e d k ů. Myslím, že Petr Veliký neméně než Kateřina byl proniknut poznáním mohutnosti a prospěchu Ruska . . . A zatím, když Prusko, ode dávna sledovavší tuto politiku, navrhovalo mu rozdělení Polska, odpověděl, že takový čin byl by proti Bohu, svědomí a věrnosti, i prohlásil, že bude pomáhati Polsku proti každému, kdo by sáhl na jeho území.«

Čičerin dále odpovídá, že připojování k Rusku oblastí kdysi ruských nikoli se nedálo poprvé — i připomíná připojení Malorusi za Alexěje Michajloviče, o němž nikdo nemůže říci, že by bývalo politickým zločinem. Připojení »Západního kraje« stalo se však za okolností zcela jiných. »Od dob Alexěje Michajloviče uzavřen byl s Polskem v ě č n ý m í r a v š e c k y s t a r é ú č t y b y l y u z a v ř e n y. Ve válce severní byla Polska věrným spojencem Ruska; ona zachycovala údery Karla XII., což poskytlo Petru možnost vzpamatovati se z narvské porážky a připraviti se k poltavské odvetě. K a t e ř i n a b y l a n e j e n s p o j e n k y n í, a l e i p r o t e k t o r k o u P o l s k y. A z a t í m n e j e n ž e t o h o u ž i l a k t o m u, a b y z a b r a l a k d y s i r u s k é o b l a s t i b e z n e j m e n š í k t o m u p ř í č i n y, n ý b r ž o d e v z d a l a i j i n á ú z e m í s o u s e d ů m a p ř i n u t i l a P o l á k y, a b y s a m i r o z t r h a l i s v o j i v l a s t n a k o u s k y . . . P o d r u s k ý m i b o d á k y b y l i P o l á c i p ř i n u c e n i p o d e p s a t i[4]) o r t e l s m r t i s v é o t č i n y. Oni chtěli ustoupiti Rusku

[4]) Na sněmě grodenském.

žádaná jím území, ale byli přinuceni odevzdati i to, čeho žádalo Prusko...«

Ohledav takto kořen celé otázky, přistupuje k dalšímu jejímu rozvoji a zastavuje se u obou povstání polských. Uznává šlechetné úmysly Alexandra I., jenž si »učinil úkolem smýti vinu své báby a vrátiti Polákům vlast,« vytýká Polákům, jako učinil již v »Politice«, že oběma povstáními ukázali nedostatek politického smyslu a že zejména druhým povstáním na dlouho oddálili možnost pravidelného řešení otázky.

»Avšak,« táže se, »hodíme-li za to po Polácích kamenem? Mohli bychom to učiniti, kdybychom my sami byli vyňati od této rány současné společnosti, od revolučních snah. Nám však jest příliš dobře známo, co se dálo v téže době u nás. Poláky aspoň to omlouvalo, že lidé, ztrativší vlast, mohou dojíti k zoufalství a utíkati se k nejkrajnějším prostředkům, aby jí navrátili svobodu. U nás pak uskutečňovaly se veliké převraty, způsobilé uspokojiti nejplamennější tužby předních ruských lidí, a zatím po vší ruské zemi šla podryvná propaganda, dály se nejúžasnější zločiny... i sám Car Osvoboditel, dobrodinec svého národa, stal se nakonec obětí vrahů.«

Tak dostává se k nejnovější a nejtrapnější fasi otázky, která počíná potlačením povstání r. 1863. A tu nás vysoce zajímá úsudek Rusa o protipolských opatřeních ruské vlády po nešťastném povstání: Čičerin přímo praví, že ruská vláda šla »příliš daleko«, ba prohlašuje, že se Rusko dopustilo politické chyby, vřadivši říši Polskou v počet ruských gubernií a podčinivši je ústřední vládě. »Na místě toho, aby rozdělilo to, co jest přirozeně rozděleno, umínilo si násilně slíti to, co se slíti nemůže.« V takovém rozdělení spatřuje nejen státní nutnost, nýbrž kategorický příkaz historie. Námitku, že historie nevrací se nazpět, prohlašuje lichou; skutečnost ukázala nejednou, že šla historie nazpět: historie dala Řeky v poddanství turecké a zase je osvobodila, dala Italii v moc Rakouska a zase jí dala svobodu, v naší době pak probouzejí se národové, kteří byli v nejhlubším ponížení. »A polská národnost je tak živoucí, má za sebou tak skvělou minulost, že pohlcení její ruskou národností není víc, než blouznění.«

To i Rennenkampf uznával, ba prohlašoval, že bylo by takové splynutí ztrátou pro evropskou kulturu — ale popíral, že by ruská vláda pomýšlela na poruštění polských zemí tvrdě, že vždy byla ochotna učiniti vše k upokojení země a k jejímu upřímnému sblížení s Ruskem; při tom ukazoval na to, jak si počíná proti Polákům Prusko. Doslova tak mluvívá se i u nás.

Nuže poslyšme, co na to odpovídá Čičerin. Jsou to těžká, pamětihodná slova, která nabývají tím větší závažnosti, poněvadž vycházejí z úst vynikajícího Rusa. Nehájí nikterak postupování pruské vlády, ale staví prostě vedle sebe poměry Poláků poznaňských a ruských:

»V části Polska, připojené k Prusku, jest napořád pravidlem, že v národních školách musí se vyučování dítí v rodném jazyce obyva-

telstva obce. V poznaňských gymnasiích vyučuje se ve třech nižších třídách výlučně polsky, ve vyšších dílem polsky, dílem německy. A u nás? V bývalé říši Polské, v zemi, kde není ani jediného Rusa kromě úředníků — všecko vyučování shora až dolů děje se v jazyce ruském; polský jazyk jest ze školy úplně vyhnán. Což to jest, ne-li nejdůslednější porušťování?... A čeho se tím dosahuje? Místo sblížení vzbuzuje se nenávist... Zdálo by se, že nejprostší, jasná a zdravá politika žádá co možná šetrných ohledů k citům tohoto obyvatelstva, a nikoli obmezování ho v tom, co jest mu skutečně nejdražším... Vyučování v mateřské řeči není pouze ústupkem Polákům, nýbrž zájmem samého Ruska. Avšak snahy po nemožném poruštění nechtějí znáti těchto požadavků... U nás bývalá říše Polská i západní gubernie dosud se nacházejí ve výjimečném stavu, Poláci jsou zbaveni veškerých práv a policejní zvůle nezná mezí. Střední úřady horlivě zveličují příkazy vyšších, a nižší z horvosti přezveličují příkazy středních, a tak to čím dále roste....[5]) Většina, zvláště ve vlivných kruzích, stále ještě spatřuje v Polácích nepřátelskou národnost, kterou třeba všemožně potírati.«

Jakou důležitost má otázka smíru rusko-polského pro celé Slovanstvo, že třeba jest rozřešení jejího, aby nic nestálo mezi Ruskem a ostatním Slovanstvem, to přímo uznává těmito slovy, sesílenými historickou vzpomínkou na slovanský sjezd v Moskvě:

»Mezi našimi západními soukmenovci a námi stojí polská otázka jako hrozná zeď. To se ukázalo na slovanském sjezdě v Moskvě, když znamenitý vůdce Čechův, Rieger, se svým řečnickým talentem obrátil se ke sjevším se na hostinu Moskvanům se slavnostním vyzváním: ‚Sjeli jsme se sem k bratrským hodům,‘ pravil; ‚proč však mezi námi není jednoho, a to ne posledního bratra?‘ V plamenné řeči pak vyzýval ke smíru. A jaká byla odpověď? Žádná, kromě surového odporu. Řekli jemu, že historie věc rozřešila a že není více o čem hovořiti. A tato tvrdá slova vzbudila obecný souhlas; na mnoholidné hostině nenašlo se jediného člověka, z jehož srdce by vyšlo slovo lásky.«

Ovšem, praví Čičerin, omluvou toho (ale slabou — слабымъ извиненіемъ) mohlo by býti to, že povstání roku 1863 bylo ještě v živé paměti. »Avšak,« odpovídá na to, »od těch dob minulo 35 let; rány se zacelily, city se mohly uspokojiti. V této časové mezeře ruská společnost šílela pro Srby, šílela pro Bulhary, ale o Polácích nikdo nejíknul. My jsme tak málo zvyklí rozvažovati jasně o tom, co chceme a k čemu smě-

[5]) Zde odkazuje pro příklady do brošury hraběte Lelivy. Míní tu knihu, která vyšla r. 1895 v Lipsku (u Kasproviče, kdež také vyšla brošurka Ursinova) pod názvem „Русско польскія отношенія.“

řujeme, že netoliko v společnosti, ale ani v řídících kruzích nepoznává se hluboká vnitřní spojitost mezi polskou otázkou a naším poměrem k Slovanům. Nám se zdá s jedné strany svrchovaně přirozeným dáti se na pochod k osvobození slovanských bratří od cizího jha, ale s druhé strany držeti Polsko v řetězech. Je to jeden z oněch křiklavých odporů, s nimiž se často setkáváme v duši člověka, jde-li on za vnukáním slepých instinktů a nestará se přivésti do pořádku svůj vnitřní svět a s ním zároveň i své vnější činy... Řeknou-li nepřátelé naši, ukazujíce na Polsko, že všecka naše zahrávání se Slovany přikrývají pouze naši panovačnost a pokrytectví, co jim můžeme odpověděti? Nestačí říci, že s Poláky máme staré účty, kdežto druhé Slovany můžeme podporovati bez jakékoli pozadní mysli. Má-li kmenové příbuzenství nějaký význam, má-li býti pramenem bratrských citů, pak se má především projeviti v poměru k těm bratřím, kteří nám stojí blíže všech a jejichž osud na nás záleží. Naše staré účty s Poláky jsou dávno a dávno vyrovnány; jediná jejich vina spočívá v tom, že usilují o svobodu — bohužel nedovedně a nerozvážně, neporovnávajíce možnosti se svými silami — zatím co my nacházíme pro sebe výhodným držeti je v okovech. Avšak v tom případě bylo by mnohem prostší a otevřenější říci přímo: my jednáme, výlučně majíce na zřeteli své zájmy; v jednom případě tyto zájmy povzbuzují nás vzíti bratru svobodu, v druhých pozdvihují nás k osvobození bratří od cizího jha za tím účelem, abychom si je podčinili svému vlivu. Toť vzhled — čistě praktický; potom však není třeba zdobiti se rytířským pláštěm: není proč mluviti ni o mravnosti, ni o svobodě, ni o cizích útiscích. Jest pouze otázka: koho k sobě přivábíme takovou politikou? Snad ty, kteří očekávají od nás jakékoli materialní výhody!«

Tak horlí spravedlivý stařec nad počínáním svých vlastních soukmenovců — slovy přímými a bezohlednými, pod nimiž však cítíme srdce bolestí se chvějící proto, že takovými slovy musí svědčiti proti svým vlastním. Tento projev Čičerinův věru jest hoden národa, z něhož vyšel Tolstoj, i zůstane navždy ctí jména ruského...

Slovy, posledně citovanými, blíží se odpověď Čičerinova ke svému vrcholu. Čičerin konstatuje, že se znova počínají ozývati hlasy po sblížení s Poláky. Rennenkampf náležel také k lidem, přejícím si toho. Sám uznával, že »první kroky přízně a důvěry musí být učiněny vládnoucí, silnější národností.«

Jaké by měly ty kroky býti, Čičerin jasně vyslovuje:

»V naší době nespočívá věc v tom, abychom bádali, jak si počínali naši předkové, a rozbírali, kdo čím byl vinen — nýbrž v tom, abychom na podkladě skutečnosti dali Polákům povinnou spravedlnost. Nač mají Poláci na tom základě zajisté právo, toť svobodný rozvoj jejich národnosti

v těch částech, kde nyní žije... Národ ruský jest dosti silný, aby prokázal spravedlnost poddaným kmenům, neuváděje tím sebe v nebezpečí. Pro nás spočívá otázka ne v tom, co máme požadovati od druhých, nýbrž v tom, co jsme povinni pro ně učiniti... Spravedlnost musí býti prokázána ne slovy, ale skutky. Prvým krokem ke smíření musí býti zrušení všech výjimečných opatření a ustanovení plné rovnoprávnosti Polákův i Rusů. Vzal-li jsem bratru pro své výhody svobodu, tedy první, co mohu učiniti, jest — odejmouti mu okovy a posaditi jej vedle sebe jako rovného. Od povstání minulo 35 let; jest čas navrátiti se k normalnímu pořádku. S tím spojeno jest uznání polské národnosti v kraji, Poláky osídleném. Polský jazyk musí býti ustanoven i ve vyučování, i v úředních vztazích. Polákům musí býti dána také samospráva, jakou mají Rusové ve své vlasti. Avšak toho všeho málo. Nelze si tajiti, že to jest toliko prvý krok ke sblížení. Po něm musí následovati druhý, mnohem vážnější: třeba znova nastoupiti cestu, ukázanou Alexandrem I., třeba vrátiti Polákům vlast. V tom spočívá skutečné řešení polské otázky.«

»Očekávám, že proti tomu ozve se křik. Navrátiti Polákům vlast! Vždyť oni nás nenávidí. To by znamenalo dáti svobodu nepřátelům, podryti nejexistenčnější zájmy Ruska, odříci se toho, co koupeno ruskou krví, připraviti si v budoucnosti nesčíslné obtíže«

»Vše to může býti, ale jiného mravního východu není. Musíme voliti mezi bratrovraždou a splněním posvátné mravní povinnosti. Vždyť otčina je to nejsvětější, co jest na zemi... Nám Rusům památna jsou slova Minina: ‚Zastavíme ženy i děti a vykoupíme vlast...‘ Avšak je-li (vlast) pro nás posvátností, pro niž máme za povinnost vylíti poslední kapku krve, jakže můžeme tuto posvátnost odnímati svým bratřím ve jménu jakýchkoli svých vlastních zájmů? Praví se, že Poláci nás nenávidí: ale jaké jiné city mohou k nám chovati, když jsme je zbavili toho, co jest člověku nejdražším a nejsvětějším? Či možno od nich žádati, aby za svoji vlast považovali Rusko, které, spolčivši se se sousedy, zničilo Polsku? Je to tak, jako kdybychom žádali od syna, aby svoji lásku k otci přenesl na toho, jenž otce jeho připravil o život. Toliko nízké duše jsou způsobily k podobnému druhu mravního počínání... Aby byli (Poláci) udrženi v neustálé pokornosti, k tomu bylo by zapotřebí nejen vnější síly; k tomu bylo by zapotřebí snížiti jejich duši, a to nemohlo by se státi bez snížení vlastní duše. My se své strany musili bychom se sříci všech mravních požadavků, všech ušlechtilých snah; musili bychom viděti vyšší poslání svého národa pouze ve vnější síle a v utiskování druhých. To-li může nám býti cílem?«

»Při zřeteli na to blednou všecky tak zvané praktické zájmy, které mají význam jen potud, pokud slouží vyšším cílům

člověka. Ale i s praktického stanoviska jest otázka, jakým zájmům Ruska může se protiviti osvobození Polska? Jisto jest, že pro neobsáhlou říši se 130 milliony obyvatelstva vládnutí několika přebytečnými guberniemi nemá významu. My na Polsko tratíme více, nežli od něho dostáváme. A k tomu tato vláda (nad Polskem) paralysuje i naše vnitřní, i naše vnější síly. Pro vnitřní rozvoj není nic horšího, než potřeba udržovati sousední podmaněné obyvatelstvo pod neustálým útiskem. Účinkuje to rozvratně i na vládnoucí, i na ovládané. Zplozuje to návyky zvůle a útisku, které účinkují na celý způsob myšlení a rozvracejí samu duši lidí... Neméně trpí i poměry vnější. Jestliže hlavní síla Ruska, jestliže samo jeho historické poslání spočívá v možném jeho vlivu na sourodá plemena — tož tento vliv podrýván jest v samém kořeni podrobením Polska. *Není pochybnosti, že osvobození Polska postavilo by Rusko na takovou výši, na jaké stálo snad jen v době Napoleonských válek, kdy se stalo osvoboditelem Evropy.* Potom skutečně všecky zraky Slovan obrátí se k němu. Před touto hromadnou mravní silou, opírající se o takovou též sílu materialní, pobledne sama mohutnost Germanie. Lze také mysleti, že je to jediný prostředek postaviti se této moci.«

»Namítne se mi ovšem, že vše to nejsou než fantasie. V praxi že uskutečnění jich setkává se s takovými obtížemi, na něž se odvažovati s lehkým srdcem není možno. K tomu že by bylo zapotřebí úplného převratu naší vnitřní i vnější politiky. Vím, že jest zapotřebí převratu; ale je to převrat nevyhnutelný, který dříve či později se dokoná, neboť on leží v důslednosti věcí, k němu spěje historie. Jest si jen přáti, aby se dokonal v čas, s předem promyšleným cílem, a nikoli pod nátlakem vnějších událostí. Avšak zřídka vlády a národové uvědoměle nastupují nové dráhy; obyčejně dávají se vléci okolnostmi. Bylo zapotřebí Krymské války, aby se stalo skutkem osvobození selského lidu a všecky ty veliké reformy, které dříve již byly navrženy v hlavách myslících ruských lidí. I nyní jest si přáti, aby ruská společnost vyjasnila si své položení a cíle, k nimž směřuje. Toliko tou cestou připraví se k lepšímu příští, a až přikvačí události, nezastihnou ji nepřipravenou.«

»Toto maje na zřeteli měl jsem za potřebnou výměnu myšlenek s tak vzdělaným a nestranným člověkem,« obrací se na konec zase k Rennenkampfovi. »Avšak při skutečných poměrech a při nynější náladě mám za zbytečné jíti dále, než jest vytknutí úkolu. Když otázka v praxi vůbec ani není postavena, když nikdo nemyslí o jejím rozřešení v tom smyslu, v němž ukazuji, bylo by při nejmenším předčasno mluviti o prostředcích a cestách. Bylo by to prázdným povídáním. Dosti jest na tom, co jsem řekl. Dixi et animam levari.«

Se zvláštními city odkládal jsem knížku Čičerinovu: byly to city radosti, že takováto slova o palčivé otázce slovanské, které se jiní buď neupřímně vyhýbají anebo se proti ní staví na stanovisko očividně nespravedlivé, že takováto slova pronesl ruský myslitel velice váženého jména; byly to i city úcty k muži, který se nerozpakoval

tak otevřeným způsobem promluviti o věci proti názorům největší části ostatní ruské společnosti. Některá místa přímo mně (takřka doslova) připomněla výsledky, k nimž jsem došel, uvažuje o té otázce r. 1891 v »Čase« — a k nimž ovšem musí dojíti každý, kdo poměry zná a nestranně se na ně dívá.[6]) Celá brošurka pak jest důkazem, že Slovanský Přehled stojí v té otázce na stanovisku správném a spravedlivém — v zájmu obou národů slovanských a celého Slovanstva.

Lituji, že brošurka nedošla ohlasu ani v Rusku, ani u nás. Oznámili jsme ji hned ve druhém letošním čísle Slovanského Přehledu, ale nikdo si toho nevšimnul. Listy, které jinak s průhlednou tendencí zaznamenávají každou zprávu o zatýkání ve Varšavě bez bližšího vysvětlení a každou temnou pověst o tajemných rejdech protiruských — tyto listy, které jinak přinášejí nejdivočejší zprávy o velikomyslných ústupcích ruské vlády, aniž by potom poučily své čtenářstvo, že se klamaly, že ty ústupky v pravém světle vypadají zcela jinak — tyto listy o vážném, poctivém hlase ruského myslitele zachovaly nejpřísnější mlčení. Čekali jsme, až se ozve odpověď na otevřený dopis prof. Zdziechowského, že bychom při té příležitosti podali výtah z brošurky Čičerinovy — ale i tu čekali jsme marně. Ročník chýlí se ke konci, pročež podáváme svému čtenářstvu hlavní myšlenky a místa brošurky, jak jsme byli slíbili. Dáváme je do rukou českého čtenářstva, aby o nich přemýšlelo s touž nestranností, s jakou byla napsána.

Že v Rusku nevzbudila brošurka ohlasu, jest (bohužel) vysvětlitelno okolnostmi, které jsou patrny z otevřeného listu prof. Zdziechowského. Lidí rázu Čičerinova není v Rusku mnoho — Čičerin není z nynějšího pokolení, odchovaného katkovštinou a aksakovštinou. On vyšel sice z doby Mikuláše I., kdy útisk despotismu byl ještě tužší, kdy však ruská společnost v něčem se prospěšně lišila od nynější: byl v ní při všem útisku život, byl v ní duch kritiky a protestu proti oné svévoli byrokratické, která jest neštěstím Ruska — a toho není v dnešní společnosti, která většinou tone v jakési apathii.

Filosofické stanovisko Čičerinovo a jeho názory politicko-společenské v malém jsou patrny již z ukázek z jeho brošurky. Již z těch na př. hned vysvitá, že jest nepřítelem nihilismu, jenž způsobil, že byrokratický útisk se stále vzmahá. Z té příčiny také nepřeje socialismu, což bychom ovšem nechápali, kdybychom neznali ruských poměrů, kdybychom nevěděli, jaký ohromný útisk vyvinuje byrokracie z obavy před socialismem (důkaz měli jsme na vánočních zatýkáních, jimiž stiženi byli lidé z nejvzdělanějších a nejduševnějších vrstev intelligence). S bolestí pohlíží

---

[6]) Napsal jsem tehdáž na konci svého článku doslova: „Od poslední revoluce polské uplynulo bezmála 30 let, Poláci ukazují stále, že dovedou zachovávati klid — a za tu celou dobu nezmírnilo Rusko svého příkrého stanoviska, které proti polské intelligenci zaujalo,“ — (mluvilť jsem před tím o vyhlazovacím boji proti polské intelligenci) — „naopak, od té doby stále se staví příkřeji proti této intelligenci, jejíž postavení stává se vskutku již povážlivým. Je svrchovaný čas, aby Rusko počalo činiti ústupky, aby podalo ruku ke smíru, jehož si celé Slovanstvo tak přeje. Každý, komu leží budoucnost Slovanstva na srdci, zajisté vřele touží po době, kdy nebude nenávisti mezi Rusem a Polákem!“

na jakési politické zdivočení v celé současné Evropě, tak že Rusko nemá kam pohlížeti pro vzor. Příčiny toho zdivočení a mravního úpadku spatřuje v rozšíření filosofického positivismu se všemi pokrevnými směry; na tom základě (soudí) vzrůstá utilitarism, který jest negací ethiky, tak jako positivní filosofie jest negací logiky. Obrození mravní i politické nastane, až do filosofie vrátí se idealism. S tím názorem jest Čičerin v Rusku osamocen, neboť všichni ruští liberálové jsou vyznavači positivismu, Spencerismu, materialismu, jak chcete — kdežto Čičerin spojuje politický liberalism s filosofickým idealismem. Vůbec je snad posledním představitelem ruského Hegelianismu, který Rusku vychoval nejlepší jeho lidi.

Jest málo lidí na Rusi podobně smýšlejících, jako Čičerin, ale jsou přece. Nedávno dlel mezi námi jeden z nich, prof. N I. Karějev.

Hlasy jejich zanikají zatím zdánlivě, jako hlas volajícího na poušti. Ale jen zdánlivě — neboť ideje nezanikají, byť příliš zhusta bylo jim čekati dlouho a dlouho na potřebnou vláhu, aby mohly vzklíčiti, zapustiti kořeny a vzrůsti. Ale doba každé dobré ideje přijde, to pevné přesvědčení máme vůbec — a zvláště také v otázce smíru rusko-polského, jehož si upřímně přejeme. Poslední desítiletí XIX. věku má pro pokrok této ideje význam nemalý: tři nadmíru vážné hlasy pro ni ozvaly se v něm s ruské strany — Solovjevův, Tolstého a Čičerinův. Není možno, aby tak vážné a se stanoviska lidskosti tak čisté hlasy zanikly beze stopy. Dříve či později přijde doba splnění toho, po čem volají.

V to pevně věřím.

A v té víře budu vždy státi v této otázce (tak jako ve všech jiných) na stanovisku čistě lidské spravedlnosti, na němž jsem vždy stál, nepochlebuje nikomu, ale nechovaje také ani stínu nenávisti k jinému — na stanovisku, na němž stojí i ruský myslitel Čičerin, jejž jsem právě čtenářstvu Slovanského Přehledu předvedl.

Toť, milý pane Maryane, má odpověď na Váš list.

V Praze, 23. května 1900.

ADOLF ČERNÝ.